

10-11 Mayıs 2003 tarihlerinde İstanbul'da İslâmî İlimler Araştırma Vakfı tarafından düzenlenen "Din Eğitimde Metodoloji Problemi" Konulu Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantısında yapılan müzakere metinleri

PROF. DR. CEMAL TOSUN'UN "DİN ÖĞRETİMİ YÖNTEMLERİNİN BİLİMSELLEŞTİRİLMESİ" BAŞLIKLİ TEBLİĞİNİ MÜZAKERE

Öncelikle, bu toplantıyı düzenleyen vakıf yetkilileri ve emeği geçenlere teşekkür ediyorum. Aynı şekilde, Prof. Dr. Cemal Tosun arkadaşımızı "Din Öğretimi Yöntemlerinin Bilimselleştirilmesi" başlıklı tebliğini açık ve anlaşılır bir biçimde hazırlamasından dolayı tebrik ediyorum. Gerçekten doyurucu bir tebliğ olmuş teşekkür ediyorum.

Tebliğe kullanılan kavramların anlamlarını açıklayarak başlamak çok yararlı bir yaklaşım. Cemal Bey, burada hem kavramları ne anlamda kullandığını açıklıyor hem de söz konusu kavramların kullanımındaki yanlışlara dikkat çekiyor.

Gerçekten özellikle bizim ilâhiyatçılar arasında eğitim ve öğretim tanımlarında bir yanlış anlama bulunmaktadır. Eğitim kavramı bir çok disiplin tarafından farklı şekilde tanımlanmıştır. Günümüzde eğitim bilimcilerinin yaptıkları, bir anlamda teknik tanıma göre eğitim, bir davranış değişikliği oluşturma sürecidir. Buradaki anahtar kavram davranış kelimesini açarsak konu daha iyi anlaşılır. Davranış, canlının görülen ve görülmeyen tüm faaliyeti demektir. İnsanların inançları, düşünceleri, duyguları, tutumları, becerileri, alışkanlıkları, huylarına davranış diyoruz. Buna göre eğitimi tanımlarsak; eğitim, bireyin davranışlarında (yani, inançlarında, düşüncelerinde, duygularında, tutumlarında, becerilerinde, alışkanlıklarında, huylarında) değişiklik oluşturma sürecidir.

Cemal Beyin dikkat çektiği eğitim öğretim arasındaki var olduğu zannedilen ayrım eğitim bilim açısından anlamsızdır. Hem tanım yönünden anlamsız hem de uygulama açısından anlamsızdır. Eskiden yapılan tanımlara göre eğitim ve öğretim arasında büyük farklar vardı. Sanki bir şeyin bilgisini öğretmek ile o bilgiyi hareketlerimize yansıtmak ayrı şeylermiş gibi algılanıyordu. Günümüzde eğitim disiplini içinde yaygın kabule göre öğretim; okullarda, kurslarda, plânlı yapılan eğitim etkinliklerine verilen addır. Eğitim her yerde, öğretim okul, kurs vb. yerlerde yapılmaktadır. Buna göre, her öğretim, eğitimin bir bölümü demektir. Uygulama açısından anlamsız oluşunu da bir örnekle açıklayabiliriz. Diyelim ki, biz Budizm'in tanrı anlayışını öğretiyoruz. Burada amacımız sadece öğrencinin bilişsel davranışlarını yani bilgilerini değiştirmek olabilir. Ancak öğrenci sadece bir kültür ve bilgi olarak bunu öğrenmiş olsa bile, onun bir şekilde inanç ve tutumlarını da etkileyecektir. Öğrenci, Budizm'in tanrı anlayışını öğrendikten sonra pekala buna inanabilir. İnanmasa bile tutumlarında bir değişiklik olabilir. Örneğin, Budistleri sevebilir, sempati duyabilir, acıyabilir, düşman olabilir veya kendi inancına daha sıkı bağlanabilir. Yani sırf bilgi olarak öğrendiklerimiz bile bizim diğer davranışlarımıza mutlaka az veya çok yansır. O hâlde öğretimi kuru bilgi verme şeklinde tanımlamaktan vazgeçelim. Böylece hem bu konuda olaya ideolojik yaklaşanların yanlışlıklarını ortaya koyalım hem de yaptığımız işin farkında olalım. Elbette bunları söylerken öğretimde hedeflere göre yöntemlerin farklı olabileceğini ve bunlara göre aynı konunun öğretiminin ve sonuçlarının farklı olacağını kabul ediyoruz. Yani hedefle yöntem arasında sıkı bir ilişki vardır.

Cemal Beyin bilim, bilimsel, bilimselleştirme konusundaki görüşlerine katılıyorum. Burada din öğretimi özel öğretim yöntemlerinin gelişmesindeki engeller konusunu açmak gerektiğini düşünüyorum. Çünkü tebliğde sıralanan engellerden, (e) ve (f) şikkında verilen bilgiler yanlış anlamaya müsaittir. Aslında tebliğde sunulanlar dikkatlice okunduğu zaman konu bellidir. Yine de bu konuyu biraz açmazsak biri çıkıp bu cümlelerden Kur'an ve sünneti hafife aldığımız sonucunu çıkarabilir. Hâlbuki burada söz konusu olan ya da sorun olan Kur'an'dan veya Hz. Peygamberin uygulamalarından çıkarılan eğitimle ilgili sonuçlardan daha çok ona bakış açısidir.

Hız. Peygamber tebliğini yetişkin eğitimi şeklinde yapmış bizzat bir okul öğretmeni gibi çocuk ve gençlere öğretmenlik yapmamıştır. Ancak onun uygulamalarından elbette eğitsel sonuçlar çıkarılacaktır. Çünkü kendisi büyük bir eğitimcidir. O insanların, toplumun inançlarını, düşüncelerini, tutumlarını, duygularını, alışkanlıklarını yani davranışlarını değiştirmiştir. O hâlde sorun nerededir? Sorun, Kur'an'da veya Hz. Peygamberin uygulamalarından çıkarılan sonuçları nasıl değerlendireceğimize bağlıdır. Kur'an ve sünnette kesin emirler ve öğütler vardır ve müminler buna uymak zorundadır. Ancak ayet ve hadislerle dayanarak, dolaylı olarak bunlardan bazı sonuçlar çıkararak eğitim ilkeleri ortaya koymak istediğimizde ne yapmalıyız? İşte bunu biraz açıklamakta yarar vardır. Tefsirciler ve hadisçiler, ayet ve hadisleri yorumlarken onlardan bazı sonuçlar, öğütler çıkarmaktadırlar. Bu normaldir. Burada sorun, eğitimi ve bu disiplinin kavramlarını bilmemekten kaynaklanmaktadır. İşte bu noktada Cemal Bey, Kur'an ve sünnetten çıkarılan bu bilgilerin genellikle eğitimle ilgili bilgi eksikliğinden dolayı tek taraflı, mevcut bilgi ve anlayışa uygun olarak anlaşılması ve sunulmasını din öğretiminde özel öğretim yöntemlerinin gelişmesinde engel olarak görmektedir. Bu söylediklerime örnek verirsem konu daha iyi anlaşılacaktır. Bir hadis bilgini, Hz. Peygamberin eğitimiyle ilgili bir kitap yazmış ve bunu da bir başka hadisçi hizmet amacıyla Türkçe'ye tercüme etmiş. Bu kitapta eğitim kavramları hiç oturmamış ve kavramlar birbirine karışmış durumdadır. Diğer bir yanlış da yine bilgi eksikliğine dayalı olarak sanki Hz. Peygamberin öğreten merkezli bir eğitimci olarak sunulmasıdır. Aslında kimsenin böyle bir niyeti yoktur. Sorun bizim yetişme tarzımızdadır. Biz ilköğretimden yüksek öğretime kadar hep ezberci ve öğretmen merkezli öğretim gördüğümüz için öğretim yöntemleri de bundan ibaret zannediyoruz. Hâlbuki diğer uygulamaları da bilsek belki ayet ve hadislerde bunlara uygun örnekler de bulacağız.

Tebliğde üzerinde durulan bir başka konu da dinî bilginin üretilmesi konusudur. Cemal Bey şöyle soruyor: "Dinî bilgi ezberlenmesi gereken mi yoksa yeniden üretilmesi gereken bilgi midir?" Bu soruya cevabında, yeniden üretmeyi, öğrencinin kendi hayatıyla, anlam dünyasıyla ve kendi kelimeleriyle bilgi oluşturması şeklinde tanımlamaktadır. Tanımda verilen duruma, bilgiyi yeniden üretme demek yerine bilgiyi kendine mal etmek, kavramak, içselleştirmek desek daha net anlaşılır diye düşünüyorum. Çünkü bilgi üretmek daha çok bilim insanlarının yaptıkları iş şeklinde anlaşılmaktadır.

Tebliğde Cemal Bey iki soru soruyor, bunu cevaplamak yerine diplomatik bir yol seçerek sorulan son iki soruya cevap olarak tekrar soruyla cevap veriyor. Bunun sebebini kendisine soralım.

Cemal Beyin tebliğinde açıkladığı din öğretiminde yöntemlerin belirlenmesinde etkili unsurlarla ilgili görüşlere katılıyorum. Bunun yanında asıl sorunun, öğretmenlerimizin bu konulardaki bilgi eksikleri olduğunu düşünüyorum. Hemen başta ifade edeyim, bunun suçlusu kesinlikle öğretmenlerimiz değildir. Çünkü onları yetiştiren bizler yani İlahiyat Fakültesi hocalarıyız. Şu anda ilk ve orta dereceli okullarda görev yapan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi ile İmam-Hatip Liselerinde görev yapan meslek dersleri öğretmenlerinin durumlarına bir göz attığımızda konu net bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Öğretmenlerimizin bir kısmı öğretmenlik formasyon dersi almamışlardır. Formasyon derslerini alanların da yeterli düzeyde aldıklarını söylemek pek mümkün görünmemektedir. Örneğin, bir çok İlahiyat Fakültesi'nde yeterli Din Eğitimi öğretim üyesi bulunmakta ve öğretmenlik formasyon derslerini ya dışarıdan gelen ya da başka branştan öğretim elemanları vermektedir. Yeterli öğretmenlik eğitimi almadan mezun olan öğretmenlerimizin yaptıkları yanlıştan dolayı suçlamak doğru değildir.

Türkiye'de ilk, orta ve yüksek öğretim kurumlarında görev yapan öğretmen ve öğretim üyelerinin kullandıkları yöntemlerle ilgili bir çok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalarda

ulaşılan sonuçlar birbirine yakın olduğu için ben kendi araştırmamın bulgularını bir örnek olarak sunmak istiyorum.¹

Bu araştırmanın, evrenini Türkiye’deki tüm ilköğretim okullarının ikinci kademesinde DKAB dersi veren öğretmenler, illerde görev yapan ilköğretim müfettişleri ve ilköğretimin ikinci kademesinde (anketin yapıldığı 1997 yılındaki adıyla ortaokulda) görev yapan okul müdürleri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise, random (tesadüf) yoluyla seçilen Türkiye’nin çeşitli il ve ilçelerindeki ilköğretimin ikinci kademesinde görevli 353 DKAB öğretmeni, 77 okul müdürü ve 101 DKAB branş müfettişi oluşturmaktadır.

Araştırmada, öğretmen, ilköğretim müfettişi ve okul müdürlerinden elde edilen bilgiler ve literatür araştırması ışığında ahlâk öğretimi ile ilgili şu sonuçlara varılmıştır:

DKAB öğretmenleri, 1.2.3. derecede, % 85.1 oranı ile, en çok takrir yöntemi ile ders işliyorlar. Yani, ders işlemiyorlar sadece kendileri anlatıyorlar. Bunu, % 71.6 ile soru cevap tekniği, % 44.1 ile öğrencinin anlatımı, % 27.1 ile tartışma teknikleri, % 22.1 ile örnek olay inceleme yöntemi ve % 16.3 ile öğrencilerin duygu ve tecrübelerinden yararlanma yaklaşımı izlemektedir.² Derste en az kullanılan yöntemlere gelince, % 0.7 oranı ile konunun uzmanı, kaynak bir kişinin sınıfa gelmesi ve % 1.1 ile gezi ve gözlem yöntemi gelmektedir. Bunları, % 2 oranı ile küme çalışması, % 3.6 ile drama (rol oynama) yöntemi ve % 6.7 ile buldurma (Sokrates) yöntemi izlemektedir. Buna, göre, araştırmanın denencelerinden birisi olan, “DKAB dersi öğretmenlerinin, programdaki ahlâkî konuların öğretilmesi için özel öğretim yöntem ve teknikleri ile ilgili bilgiye ihtiyaçları vardır.” denencesi doğrulanmaktadır.

Öğretmenler, ders kitaplarının dışında, yardımcı ders aracı olarak, en çok % 32.2 oranı ile yardımcı kitapları ve % 30.8 oranı ile Kur’anıkerim mealini, % 19.6 oranı ile yazı tahtasını, % 11.9 ile gazete, dergi ansiklopediyi kullanmaktadır. En az kullanılan ders aracı ise % 1.9 oranı ile sesli araçlar ve % 3.7 ile de görüntülü (film, tepegöz vb.) araçlardır. Öğretmenlerin çoğunluğu (%58.5), bu araç gereçleri de çok sık olarak kullanmamaktadır.

Öğretmenler, derste yardımcı araç gereçleri kullanmamalarının en önemli sebebi olarak, % 49.8 oranı ile ders saatinin yetersizliğini görmektedirler. Öğretmenlerin ders araç gereçlerini az kullanmaları, araştırmanın “Programdaki ahlâkî konuların öğretiminde ders araç gereçleri öğretmenler tarafından yeterince kullanılmamaktadır.” şeklinde ifade edilen denencesini doğrulamaktadır.

Ankete katılanlar, idealde öğretmenlerin ahlâkî konuların öğretiminde, en fazla (% 23.3) öğretmenin anlatımı (takrir) yönteminin kullanılmasını önermektedirler. Bunu, % 12.2 oranı ile, örnek olay incelemesi, % 11.1 ile, soru-cevap tekniği ve % 10.7 ile de tartışma teknikleri izlemektedir.

Öğretmenlerin şu anda kullandıkları öğretim yöntemleri ile idealde kullanılması tercih edilen yöntemleri arasında benzerlik vardır. Öğretmenlerimiz takrirle ders anlatmayı sevmektedirler. Din öğretiminde başarıyla kullanılacak bir çok öğretim yöntemi olduğu

¹ Mehmet Zeki AYDIN, **İlköğretiminin İkinci Kademesi Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Ders Programındaki Ahlâkî Amaç ve Konuların Program Geliştirme Açısından Değerlendirilmesi**, Sivas, 1998.

² Burada, ayrıca şunu da eklemekte yarar vardır. Ankette verilen, “örnek olay incelemesi yöntemi, öğrencilerin duygu ve tecrübelerinden yararlanma yaklaşımı, buldurma (Sokrates) yöntemi, dramatizasyon (rol oynama) yöntemi vb. Türkiye’de pek fazla tanınmayan öğretim yöntem ve tekniklerini gerçekten bilerek uygulayıp uygulamadıkları da şüphelidir. Bazen öğretmenlerle yaptığım görüşmelerde, “örnek olay incelemesi yöntemi”nin öğretmenlerin, öğrettiklerini yaşayarak öğretmesi şeklinde; “dramatizasyon (rol oynama) yöntemi”nin, öğretmenin ders anlatırken anlattıkları konuda geçen durumları canlandırarak yani bir anlamda manevî bir hava içinde anlatması şeklinde anladıklarını gördüm.

göz önüne alınırsa, araştırmanın denencelerinden “*Öğretmenlerin, programdaki ahlâkî konuların öğretilmesi için özel öğretim yöntem ve teknikleriyle ilgili bilgiye ihtiyaçları vardır.*” denencesi doğrulanmaktadır, denilebilir.

Öğretmenlerin (% 46.4) yarısına yakını hizmet içi eğitime ihtiyaç hissetmiyor ve bunların % 14.4’ü hizmet içi eğitimde bir şey öğretilmediğine inanıyor. Buna göre, araştırmanın denencelerinden “*Öğretmenlerin, programdaki ahlâkî konuların öğretilmesi için özel öğretim yöntem ve teknikleri ile ilgili bilgiye ihtiyaçları vardır.*” denencesi doğrulanmaktadır, denilebilir.

Sorunu ortaya koymak ve eleştirmek kolaydır, önemli olan bunlara çözüm getirmektir. O hâlde ben gerçekçi ve uygulanabilir, çözüm önerilerimi sıralamak istiyorum.

1.Öncelikle din eğitimi bilimcileri olarak öğretim yöntemleri konusunda geniş kapsamlı araştırmalar yaparak özel öğretim yöntem ve teknikleri geliştirmeliyiz. Bu çerçevede, çocukların gelişim basamaklarına göre, şu anda ülkemizde bilinen genel öğretim yöntem ve tekniklerinin din öğretiminde nasıl kullanılabileceği ile ilgili örneklerin yer aldığı çalışmalar yapılmalıdır. Bunun yanında, ülkemizde fazla tanınmayan, ancak Batı ülkelerinde din öğretiminde kullanılan öğretim yöntem alanında araştırmalar yapılmalıdır. Aynı şekilde, İslâm eğitim tarihindeki birikim ve İslâm dünyasındaki çalışmalar ortaya çıkarılmalıdır. Bütün bu çalışmalar sonunda, okullarımızda tüm eğitimcilerimizin uygulayabilecekleri din eğitimi özel öğretim yöntemleri ile ilgili özgün çalışmalar ortaya konulmalıdır. Bunlar yapılırken, önce genel olarak dinî konuların öğretiminde kullanılabilecek yöntem ve teknikler üzerinde çalışılmalı, daha sonra, her bir konu için ayrı özel öğretim yöntemleri üzerinde durulmalıdır. Örneğin, 10-12 yaş çocuğuna inanç esasları nasıl öğretilecek? Doğru sözlü olma, insanları kıskanmama, dedikodu yapmama vb. ahlâkî davranışlar öğrencilere nasıl kazandırılacak? konuları ortaya konulmalıdır.

Dinî konuların öğretiminde kullanılabilecek ders araç ve gereçleri konusunda kuramsal çalışmalar yapılmalı ve bunlar ışığında araç gereçler üretilmelidir. Bu çerçevede, öğretim yöntemleri ile ilgili önerilen tüm çalışmalar, ders araç ve gereçleri için de yapılmalıdır.

2. Ders kitaplarının yanında, yönetmelikte olmasına rağmen, uygulamaya geçirilemeyen öğretmen kitabı konusunun üzerinde titizlikle durulmalıdır. Bu konuda, din eğitimi bilimcileri de çalışmalar yapmalıdırlar.

3. DKAB öğretmenlerinin, gerek hizmet öncesi, gerekse hizmet içi eğitim çerçevesinde din öğretiminde kullanabilecekleri, öğretim yöntemleri, araç ve gereçleri konusunda gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

4. Din eğitimi ile ilgili yeni ve özgün çalışmaların, kaynakların öğretmenlerimize ulaştırılması için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

5. DKAB ve İHL meslek dersi öğretmenlerinin yetiştirildiği İlahiyat Fakültelerinde bu konular üzerinde özenle durulmalıdır. Eğitim ile ilgili dersler kendi öğretim üyeleri tarafından okutulmalıdır.

6. Din eğitimi yöntemleri konusunun sadece din eğitimi bilimcilerinin sorunu olmadığı, bu görevin tüm İlahiyat Fakültesi mensuplarının ortak görevi olduğu düşüncesi benimsenmeli ve buna göre tedbirler alınmalıdır.

DOÇ. DR. RECEP KAYMAKCAN'IN "YAYGIN DİN EĞİTİMİNDE YÖNTEM" BAŞLIKLİ TEBLİĞİNİ MÜZAKERE

Öncelikle Doç. Dr. Recep Kaymakcan arkadaşımızı "Yaygın Din Öğretiminde Yöntem" başlıklı tebliğinden dolayı tebrik ediyorum. Kendisi bu konudaki çalışmaları inceleyerek sorunları güzel bir şekilde ortaya koymuş ve öneriler sunmuştur.

Ben, tekrar olmaması açısından tebliğdeki sorun ve önerilerde geçen katıldığım hususlara ayrıntılı olarak değinmeyeceğim.

Recep Beyin üzerinde durduğu cemaatlerin din eğitimi çalışmaları önemli bir konudur. Bu konuda çalışma yapılmamış ve yakın zamanda yapılacak gibi de görünmemektedir. Ülkemize mahsus bazı duyarlılıklar nedeniyle bir çok sorunu görmemezlikten geldiğimiz gibi bunu da yok sayıyoruz. Ancak bazı olumsuz olaylarla karşılaşınca medyada bazı yorumlar yapılıyor ve unutuluyor. Maalesef ben de kimseyi suçlayacak durumda değilim. Bu konuyu görmemezlikten gelerek bir başka konuya geçeceğim.

Hutbe konusunda hazırlanması ve sunulmasında olmak üzere sorunun iki boyutu bulunmaktadır. Hazırlanmasında özellikle de içeriğin belirlenmesinde Ahmet Onay Beyin yaptığı araştırma önemli sonuçlara dikkatimizi çekiyor. Aslında sorunun temelinde, Türkiye'de ilâhiyatçı ve din görevlileri de dahil olmak üzere yaptığımız "İslâm'ı bir bütün olarak anlama ve yaşama" eksikliği yatmaktadır. Görmeyenlerin filî tarifleri gibi, bazı Müslümanlara göre İslâm, namaz, abdest gibi ibadetlerden ibarettir. Bazılarına göre, zikirden ibaret, bazılarına göre ahlâktan ibaret, bazılarına göre siyasetten ibaret, bazılarına göre insan ve doğa sevgisinden ibaret olarak algılanmaktadır. Evet İslâm'da namaz vb. ibadetler vardır; zikir, fikir de vardır; ahlâk da çok önemlidir; insan ve doğa sevgisi önemli bir yer tutar. Ancak bunların hiç biri İslâm'ın bütünü değildir. Buradaki hata İslâm'ı bir bütün olarak anlayıp yaşayamadadır. Bu böyle olunca da herkesin İslâm'ı farklı olabilmektedir. Dolayısıyla hutbe ve vaaz konularında kumar, zina, tesettür ve hırsızlık konularına rastlanmaması gayet normaldir. Bu çerçevede tebliğde de üstü kapalı olarak da olsa küçümsenen ilmihâl bilgileri üzerinde durmak gerektiğini düşünüyorum. Yukarıda bahsettiğim gibi ilmihâl bilgileri konusunda da iki yanlış anlayışa düşülebilmektedir. Bazılarımıza göre İslâm'ı öğrenmek demek, ilmihâl öğrenmekten ibarettir. Bazılarımıza göre de İslâm ilmihâllerden öğrenilmez. Maalesef bu iki anlayışta olanlarımız vardır. Hâlbuki ilmihâl dediğimiz bilgiler bir Müslümanın öğrenmesi gereken farzıyın bilgilerden oluşuyorsa buna itiraz etmek anlamsızdır. Son zamanlarda ilmihâl bilgilerinin küçümsendiği veya önemsenmediğini gözlemliyoruz. Çevremize dikkatle baktığımızda veya araştırdığımızda Müslüman halkımızın bir çoğunun temel dinî bilgileri hiç bilmediğini veya yanlış bildiğini görebiliriz. Bu konuda tecrübî çalışmalara ihtiyaç olduğunu düşünüyorum. Şu anda bizim fakültede "Halkımız dini ne kadar, nereden ve nasıl öğreniyor?" konusunda tez yaptırıyoruz. Bu tezin temel problemi, "halkımız bir Müslümanın bilmesi gereken temel dinî bilgilere sahip midir? Bildiklerini nereden öğrenmiştir?" şeklindedir. Diğer bir açıdan bu tezden beklediğimiz, "Dini kim ne kadar öğretiyor?" sorusuna cevap aramaktır. Bunun sonucuna göre, din dersi öğretmeni, imam-hatip, vaiz, aile ve dinî grupların din eğitimindeki rollerini ve etkilerini öğrenmiş olacağız ve tedbirler önerebileceğiz.

Ben yine yaygın din eğitimi vesilesiyle bir başka genel sorunumuzdan bahsetmek istiyorum. Çünkü bu temel ve genel sorunlarımızı çözersek bence ikinci derecedeki sorunları tespit etmek ve çözmek daha kolay diye düşünüyorum. Bizim "gelişme ve değişme isteği" konusunda tutumuzu netleştirmeye ihtiyacımız var. Önce bu konuda zıt ve bence aşırı iki farklı tutumdan bahsetmek istiyorum. Bazılarımız hiç değişim istemeyip, mevcudu koruma, geleneğe sarılmayı kurtuluş zannederken, bazılarımız da sırf değişmek için değişim hastası

olmuşlardır. “Gelişme ve değişmeyi” olumlu anlamda alıp başkaları tarafından değil bizzat kendimizin, yaşadığımız çağda ve toplumda İslâm’ı bir bütün olarak anlama ve yaşama gayreti olarak kabul ediyorum. Buna göre, gelişme ve değişme isteğinde bulunan kişi önce kendisinin de hata yapabileceğini ve eksikleri olabileceğini kabul etmelidir. Bunu kabul eden kişi, önce kendi yaptıklarından başlamak üzere tüm görüş, düşünce, anlayış ve uygulamaları sorgulamaya başlayacaktır. Bunu yapan kişinin de her gün daha iyiye gideceğini bir gün mutlaka doğruya ulaşacağı kesindir. Bu söylediklerim doğrultusunda hepimiz kendimizi sorgulayalım. Örneğin, biz İlahiyat Fakültesi hocaları kendimizi sorgulayalım. Zaman zaman eleştirdiğimiz müftülerimizi, imamlarımızı, din dersi öğretmenlerini biz mezun etmiyor muyuz? İmam-hatibimizi eleştiriyoruz, ancak onun okuyabileceği bir hutbe ve vaaz kitabı yazmıyoruz. Vaizlerimizi eleştiriyoruz, ancak onların yetiştiği İlahiyat Fakültelerinin programlarını yaparken öğrencilerin hepsinin akademisyen olacağını varsayarak dersler koyuyoruz. Bunu dile getirip uygulamaya yönelik dersler önerildiğinde bu dersleri küçümsüyoruz. Burada Recep Beyin şu sözlerini tekrar etmek istiyorum: “Şüphesiz ki yaygın din eğitiminde bu tarzda bir din eğitimi verilmesi yalnızca ne Kur’an kursu öğreticisinin ne de din görevlisinin meselesidir. Dolayısıyla gerek yaygın gerekse örgün din eğitiminde nasıl bir İslâm anlayışı sunmamız gerektiği üzerinde başta İlahiyat Fakülteleri olmak üzere düşünülmesi gereken ve yaygın din eğitiminden beklenen verimliliğin alınabilmesi için gerekli olan hususlardır.”

Bir çok konuya bakış açımızda olduğu gibi yaygın din eğitimi konusunda da işine ciddiyetle sarılmadığımızı zannediyorum. Örneğin, zaman zaman şikayetçi olsak bile hutbeler nasıl olsa bir şekilde okunuyor, vaazlar devam ediyor, diye düşünüyoruz. Bazen ilahiyatçı arkadaşların kendi çocuklarını göndermek istemedikleri yaz kursları camilerde devam ediyor. Ancak bunun için ne yapabiliriz diye ciddi bir şekilde olayın üzerine eğilmiyoruz. Bu söylediklerimizden sorunlarımızı hiç konuşmuyoruz anlamı çıkarmayalım. Evet sorunlarımızı konuşuyoruz. Sorunlarımızı bazen konuşuyoruz, ancak onu uygulayacak kişi ve kurumlar duyarsız kalıyorlar. Bazen de olayın iç yüzünü bilmeden tabiri caizse dışardan gazel okur gibi konuşuyoruz, eleştiriyoruz ancak konuştuklarımız havada kalıyor. O hâlde öncelikle işimizin ciddiyetini anlayalım. Bizim bir sözümüzün veya davranışımızın Allah’ın dininin yanlış anlaşılmasına neden olabilmektedir.

Hep teorik sorunlardan konuşmayalım. Recep Beyin ifade ettiği gibi yaygın din eğitimi deyince büyük ölçüde Diyanet İşleri Başkanlığı’nın çalışmaları akla gelmektedir. Burada sorunun büyük ölçüde ast üst ilişkilerinden kaynaklandığını düşünüyorum. Yani amir durumundaki başkanlık merkez teşkilatı ve müftülükteki yöneticiler ile vaiz, imam-hatip ve Kur’an kursu öğreticisi gibi görevliler arasında iyi bir iletişim olup olmadığını araştırmak gerekir. Çünkü yöneticilerle çalışanlar arasındaki diyalog kopukluğu sağlıklı din hizmetinin önünde büyük bir engeldir. Bu konuda tecrübî çalışmalar yapmamız gerekir.

Recep Beyin vaazlarda soru cevap yönteminin kullanılması konusundaki önerisini bir arayış olarak görüyorum. Ancak bunun vaazlarda değil de vaaz dışında namaz sonrası dinî kurs ve derslerde uygulanabileceğini düşünüyorum. Bu çerçevede akşam kurslarının ve cami derslerinin yeniden başlamasının iyi olacağını söylüyorum. Geçen yıl Kayseri’de yapılan Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu’nda Prof. Dr. Mehmet Faruk Bayraktar hocamız tarafından dile getirilen önerileri yinelemek istiyorum. Kur’an kursları bir okul ve örgün eğitim kurumunun yanında yaygın eğitim kursları şeklinde düzenlenmelidir. İsteyen haftada 2 saat, isteyen 10 saat Kur’an öğrenmeye; isteyen de haftada 4 saat ilmihâl öğrenme kursuna gidebilmelidir. Aynı şekilde isteyen akşam, isteyen pazar kursuna katılabilmelidir.

Cami ve Kur’an kurslarında Arap harflerini öğretmedeki yöntem konusundaki Recep Beyin görüşlerine dikkat çekmek istiyorum. Maalesef bugün öğretildiği gibi tümevarım yoluyla yani önce tek tek harfleri öğreterek Arapça okumaya başlamak öğrenciyi zorlamakta ve moralini bozmaktadır. Bu konuyu fazla uzatmak istemiyorum ancak bu konuda niçin ısrar

ediliyor onu da anlamıyorum. Ben yaklaşık 6 yıl imamlık yaptım ve çocuklara Kur'an öğrettim. Çocukların tek tek harf öğrenerek okumaya çalışırken ne kadar zorlandıklarını gözlemledim. Bilmiyorum bunu öğreticilerimize nasıl anlatacağız?

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın faaliyetlerini konuşurken Alevî vatandaşlarımızla ilgili sorunları da dile getirmek gerekir diye düşünüyorum. Yukarıda bir vesileyle söylediğim gibi biz ilâhiyatçı ve din görevlilerinin görmezden geldiğimiz sorunlardan biri de Alevî vatandaşlarımızın din eğitimi ve hizmeti ile ilgili sorunlarıdır. Bu konu geniş bir konu olduğu için belki üzerinde fazla durmayabiliriz. Ancak bu konuda hemen yapabileceğimiz şeyler olduğunu düşünüyorum. İlâhiyat Fakültelerinde bu konuyu din eğitimi açısından ele alabiliriz. Diyanet'e gelince, onların da Alevî vatandaşlarımızın yaşadığı köylere de hizmet edebileceklerini düşünmeye başlamalarının zamanı geldi ve geçmektedir. Bir defa düşünmeye başlar ve gündemimize alırsak yapabileceğimiz bir çok basit uygulamaların bulunabileceğini düşünüyorum.

PROF. DR. SUAT CEBECİ'NİN “DİN EĞİTİMİ BİLİMİ METODOLOJİSİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER” BAŞLIKLI TEBLİĞİNİ MÜZAKERE

Öncelikle Prof. Dr. Suat Cebeci arkadaşımızı böyle bir sempozyuma yaptığı öncülük için tebrik ediyor, teşekkürlerimi sunuyorum. “Din Eğitimi Bilimi Metodolojisi Üzerine Düşünceler” başlıklı tebliğinde ortaya koyduğu görüşlerden dolayı da tebrik ediyorum.

Tebliğde din eğitimi biliminin önündeki güçlükler ele alınarak açıklanmıştır. Birinci güçlük olarak din eğitiminde bilgi sorunu üzerinde durulmuştur. Din eğitiminde bilgi üretmede referans kaynağı olarak neyi temel alacağımız konusunda üç farklı yaklaşımdan bahsetmektedir. Bunlar, nakil merkezli, gelenekçi, ve öğrenen merkezli yaklaşımlardır. Suat Bey, din eğitim bilimcisi hocalarımızın yazdıklarından yola çıkarak böyle bir tasnif yapmaktadır. Hocalarımız da buna itiraz etmediklerine göre bunları kabul etmek zorundayız. Ancak ben bu yaklaşımları ikiye indirmeyi öneriyorum. Bu sınıflamada da bilgilerin kaynağı konusundan çok din eğitiminin hedef ve konularının tespitinde neye öncelik verileceğinin dikkate alınmasının doğru olacağına inanıyorum.

Din öğretiminde hedef ve konuların tespitinde dinî metinlerin mi yoksa öğrencinin mi tercih edileceği konusunda iki temel yaklaşımdan dinî metinleri tercih eden görüşe Hristiyan dünyasında “kerygmatic” (ilmihâl öğretimi) yaklaşım; öğrenen veya bireyi öne alan görüşe de öğrenci merkezli çocuğa göre eğitim varoluşçu yaklaşım denilmektedir. Batı Avrupa Hristiyan dünyasında yaklaşık 1960’lı yıllardan itibaren artık kerygmatic anlayış terkedilmiştir. Bu konuda benim önerim, birini birine tercih etmeden her ikisinin dengelenmesidir. Çünkü dinî metinleri (naslar) ikinci plâna atarak öğreneni tek başına öne çıkarmak bizim bazı olmazsa olmaz (farzıyın) dinî bilgileri atlamamız sonucunu doğurabilir. Artık günümüzde çocuğu görmeden sadece dinî metinleri tek başına esas alalım diyen olacağını da zannetmiyorum.

Tablo:1

Din dersi programlarının amaç ve konularının belirlenmesi

	Süzgeç				Süzgeç		
			→ ←				
Dinî Metinler	Çocuğun Dünyası		Dersin Amaçları ve Konuları		Dinî Metin		Çocuğun Dünyası
			→ ←				

Suat Bey’in tasnifini bilginin üretme veya referansımız açısından ele alırsak sorun olacağını düşünüyorum. Çünkü şayet bilginin kaynağı olarak ayetleri ve Hz. Peygamberin uygulamalarını veya bilimsel yöntemi esas almak, dolaylı olarak diğerini kabul etmemek veya küçümsemek gibi anlaşılabilir. Böyle bir tutum da sanki ya nasları ya da bilimsel yöntemi tercih etmek zorundayız sonucuna götürür. Hocalarımızın böyle bir şey amaçlamadıklarını söyleyebilirim. Bu durumda şu sorunun açık ve net bir şekilde cevaplandırılması gerekir: “Din

eğitimi biliminde bilgi üretirken ayet ve hadislerden nasıl yararlanacağız veya nasıl değerlendireceğiz?”

Bilindiği gibi, bilimsel yöntemde, bilgi üretmenin yöntemi, problem çözme yöntemi ve kaynağı da akıl, gözlem ve deneydir. Peki, bilimsel yöntemi kullanmak isteyen bir din eğitimi bilimcisi ayet ve hadisleri nereye koyacaktır? Cemal Bey tebliğinde Kur'an'dan ve Hz. Peygamberden öğrendiklerimize, bilim öncesi bilgiler demekte ve bunların bilimselleştirilerek kullanmak gerektiğini belirtmektedir. Ancak bunun nasıl yapılacağını açıklamamaktadır.

Bilindiği gibi din eğitiminde iki tür araştırmalar yapılmaktadır. Bunlardan betimsel (tasvirî) araştırmalar var olanı ortaya koymak için yapılır. Diğeri, değerleri ortaya koymak için yapılır. Örneğin; Kur'an'da eğitim ilkeleri, Hz. Peygamberin sünnetinde yetişkin eğitimi yöntemleri, Yâsin suresindeki eğitim ilkeleri, Kur'an'a göre din eğitiminde faydacılık vb. araştırmalardır. Kur'an'a göre, hadislere göre veya İslâm'a göre, diye başlayan din eğitimi araştırmalarında ayet ve hadisleri kullanırken tefsir ve hadisçilerin yöntemini kullanacağımızdan bir sorun yoktur. Çünkü bu araştırmalar öznel ve başta İslâm'a göre, Kur'an'a göre sınırını belirlemiş oluyorum.

Betimsel din eğitimi araştırmalarına gelince burada sorunumuz başlıyor. Böyle araştırmalarda yöntem sosyal bilimcilerin kullandığı deney ve gözlem yöntemidir. Bu tür çalışmaların amacı, evrendeki varlık, olay ve olguların mahiyetlerini, ilgi ve ilişkilerini, sebep ve sonuçlarını ortaya çıkarmak olduğu için nesnel (objektif) dir. Nesnel olduğu için de bunu yapanın Müslüman veya gayrimüslim olmasında bir fark yoktur. Örneğin, Sivas'ta imamların halkla ilişkilerini ben de araştırsam, bir Fransız araştırmacı da araştırsa aynı veya benzer sonuçlara ulaşmamız beklenir. Ancak betimsel araştırmalarda Kur'an ve sünnet verilerini nasıl kullanacağız? Eğitimle ilgili ayet ve hadisleri nasıl bilimselleştireceğiz? Sorularını net bir şekilde cevaplandırmamız gerekiyor.

Suat Beyin tebliğinde tartıştığı bir başka konu da faydalı ve faydasız bilgi sorunudur. Bu sorunu bilginin kaynağı açısından değil de bilginin üretilmesi, kullanılması ve faydası açısından değerlendirebiliriz. Bu konuyla ilgili İmam Gazalî'nin görüşlerinden biraz bahsetmek istiyorum. Gazalî, İhya kitabının birinci cildinin ilk bölümü olarak ilim konusunu açıklıyor. Yüz küsur sayfadan oluşan bu bölümde Gazalî, ilimleri şer'î olan ve olmayan diye ikiye ayırıyor. Yine o ilmi, gerekliliği ve faydası açısından övülen (mahmud) ve yerilen (mezmum) ilimler olarak ayırıyor ve öğrenilmesi farzıyın ve farzıkifaye olanlar ile yasak olan ilimlerden bahsediyor. Yerilen ilimlerden bahsederken, sahibine veya başkasına zarar vermesi bakımından zararlı olan bilgi olarak sihir ve tılsım bilgilerini örnek veriyor. Gazalî'nin bu sınıflamalarından yola çıkarak onun, bilgiyi ve hayatı, dinî olan ve olmayan diye ikiye ayırdığı söylenmektedir. Bence Gazalî'nin bu sınıflamalarından şöyle yararlanabiliriz: Kaynağı bakımından bilgileri vahye dayalı olan ve olmayan (yani insanın ürettikleri bilgiler) olarak ikiye ayırabiliriz. Vahye dayalı olanlar, ona inanan müminleri bağlayan hüküm ve öğütleri içerirler ve öznel (subjektif) dir. Vahye dayalı olmayan bilgiler de bugün bilimsel bilgiler dediğimiz akıl, deney ve gözleme dayalı bilgilerdir. Bilgilerin kullanılması açısından Gazalî'nin yaptığı tasniften de din eğitiminin muhtevasını belirlerken yararlanabiliriz. Öğretimin muhtevasını belirlerken hangi bilgilere öncelik vereceğiz ve kime ne kadar öğreteceğiz sorularını gereklilik ve faydası açısından ele alabiliriz.